

УДК 37.036.379.8

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Калініна Л.А., Кудаків Ю.О.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

У статті визначено актуальність обраної теми, зроблено короткий огляд психолого-педагогічної і методичної літератури та досліджуються проблеми використання театральньо-сценічної діяльності як дієвого засобу творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, театральньо-сценічна діяльність, творчий розвиток, театральне мистецтво.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення є пошук перспективних шляхів та виявлення ефективних умов, які будуть сприяти формуванню у підростаючих поколіннях системи спеціальних знань у різних галузях мистецтва, розвитку творчої активності та мислення, творчих здібностей, світоглядних орієнтацій, системи духовних цінностей. У цьому контексті великий інтерес викликають питання естетичного виховання та творчого розвитку дітей засобами мистецтва театру, тому, що основи естетичної культури формуються у дитинстві, саме в цей період здійснюються перші кроки дітей у світ прекрасного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання театрального мистецтва у практиці естетичного виховання з акцентом на творчий розвиток особистості розглядали дослідники В. Абрамян, Р. Баталов, А. Гончаров, Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, Б. Захава, А. Капська, З. Корогодський, Н. Ксенофонтова, Ю. Мальванний, М. Пташин та інші.

Творчий досвід видатних діячів театрального мистецтва К. Станіславського, В. Немировича-Данченко, традиції українського театру та його кращих представників Л. Курбаса, П. Саксаганського, Г. Юри склалися в чітку театральньо-сценічну систему наукових узагальнень та розробок, щодо проблем виховання підростаючих поколінь і висвітлення ролі національного мистецтва у духовному збагаченні підростаючих поколінь, відродження української культури. У подальшому цю проблему розробляли та досліджували Р. Коломієць, П. Кравчук, В. Неллі, Л. Танюк, Е. Язовецький.

Педагоги С. Ананьїн, Г. Фридрих, В. Пирогов, Н. Корф, Я. Коменський, К. Ушинський, Л. Чепіга, В. Шахрай, Г. Єскіна звертали увагу на роль театрального мистецтва у естетичному вихованні та творчому розвитку дітей. На їх думку, театральньо-сценічна робота із дітьми – це один із шляхів творчого розвитку особистості, а театральне мистецтво є дієвим та ефективним засобом допомоги дітям у навчанні.

Останнім часом з'явилося багато праць з окресленої проблематики: організація творчої діяльності учнів у позашкільному закладі (О. Рассказова), виховання школярів засобами театрального мистецтва (В. Неволод), мистецтва слова (Н. Миропольська), розвиток творчої активності та творчих здібностей молодших школярів засобами театральної самодіяльності

(Г. Костюшко), музичної ритміки (Н. Григорян), літературного розвитку школярів засобами театрального мистецтва (А. Вітченко), формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі занять театральним мистецтвом (В. Шахрай, Г. Єскіна), розвитку творчих здібностей учнів на уроках обслуговуючої праці засобами ігрової діяльності (Н. Слюсаренко), організації художньо-естетичного виховання (М. Лещенко, Л. Масол).

В останні роки театральне мистецтво школярів вивчається як серйозна проблема у працях Л. Гайнетдінової, А. Ершової, Н. Миропольської, Л. Нікольського, Т. Пені та інших.

Естетичне виховання дітей розглядається у дослідженнях Н. Абрамян, М. Багіашвілі, О. Комаровської, М. Шевченко, А. Михайлової, Ф. Мувейта, О. Хижної та інших.

Питання підвищення виховного впливу театру досліджували мистецтвознавці В. Пименов, Ю. Юзовський. Естетичний вплив вистави на дітей-глядачів досліджено у працях О. Комаровської, І. Любинського, Ю. Рубіної.

Проблеми залучення дітей до мистецтва театру з метою їх морально-естетичного розвитку розглянуті у дослідженнях А. Баранової, Н. Абрамян, Н. Миропольської, С. Нікіфорової, Н. Сорокіної та інших.

Визначенню поняття творчої особистості у філософській, педагогічній та психологічній літературі приділяли значну увагу Б. Ананьєв, В. Андреев, Ю. Бабанський, М. Бондаренко, В. Кан-Калік, Я. Пономарьов, Н. Талізін, В. Цапок та інші.

Ряд дослідників (Л. Єрмолаєва-Томіна, В. Козленко, Н. Посталюк та інші) поняття «творчої особистості» розглядають кризь поняття творчого стилю діяльності або творчої активності. Творчість є родовою властивістю людини і людства в цілому, однак у різні історичні епохи ця властивість реалізовувалась та реалізується по-різному. Дослідження сутності дитячої творчості, умов щодо її розвитку займалися і займаються різні науки, в тому числі філософія, психологія та педагогіка.

Творчу особистість визначають як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язання простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі; як людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі ніж бачать його сучасники і що бачили його попередники. Вона повин-

на володіти мужністю для того, щоб піти проти течії і зруйнувати все те, чому вірить сьогодні більшість [1, с. 9].

Серед характерних особливостей творчої особистості виділяють: відхилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, наполегливість, висока самоорганізація, працездатність. Більшість авторів погоджується з тим, що творча особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, прагне до нового, оригінального, уміє відкинути звичайне, шаблонне.

Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою дослідники вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання [5, с. 56].

Метою даної статті є розкриття особливостей та переваг творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку засобами театральної – сценічної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, якій присвячується стаття. Дана проблема вимагає ґрунтовного аналізу: з одного боку, як переконливо доводить практика, більшість дитячих театральних гуртків і колективів зорієнтовані переважно на виконання, в той же час як творчо-пізнавальна робота в розвитку самостійності й ініціативи, духовно-творчого зростання самовираження дітей молодшого шкільного віку все ще лишається недостатньо розробленою та дослідженою, що і обумовило звернення до даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Участь дітей молодшого шкільного віку у різноманітних видах творчої театральної сценічної діяльності може стати першою сходинкою щодо розуміння сценічного мистецтва.

Молодший шкільний вік – це вік, коли відбувається процес інтенсивної соціалізації особи. Вхідження в систему громадських інститутів та відношень, відбувається легше й скоріше у дітей, які відвідували дошкільні навчальні заклади, гуртки, заняття із підготовки до навчання у школі. Але решта дітей по-різному виявляють активність щодо освоєння громадських відношень. Це залежить від багатьох причин, а саме: природних задатків, психологічних особливостей дітей, педагогічної підготовки батьків, стилю виховання, успішної діяльності вихователів, педагогів, керівників гуртків та батьків.

Особливостями психологічного розвитку дітей цієї вікової категорії є гострота та свіжість сприйняття, яскравість уяви. Увага молодших школярів вже є стійкою, це має прояв в іграх, під час занять малюванням, ліпленням, конструюванням та ін.

Пам'ять дитини також достатньо розвинена, вона легко і міцно запам'ятовує все те, що її особливо подобається та вражає, що безпосередньо пов'язано з її інтересами.

Відносно добре розвинена і наглядно образна пам'ять, яка є важливою складовою у процесі розвитку словесно-логічної пам'яті. Однак, не дивлячись на усі вище перелічені здібності, у дітей даного віку інтереси ще можуть часто змінюватись, і відповідно до цього прихильність дитини до тієї чи іншої діяльності ще не носить систематичний характер. Тому існує необхідність

вселяти заохочувати дитину до занять творчістю та допомагати їй у цьому.

У дітей молодшого шкільного віку розвиваються пізнавальні інтереси, формуються здібності до активної, самостійної, творчої діяльності. Яскраве, живе, цікаве сприймається краще, виразніше, емоційніше, ніж схематичне, символічне.

Якщо говорити про відчуття краси, то у цьому віці діти люблять яскраві кольори, барвистість відповідає їхнім естетичним попитам. Дитина дає оцінку не лише зовнішнім ознакам предметів чи явищ, але і внутрішнім якостям, змісту. На основі первинного естетичного сприймання у дитини розвиваються естетичні почуття та відношення.

М. Бахтін зазначав, що педагогічні можливості вже закладені у саму природу театрального мистецтва у різних його функціях і компонентах. Він розглядав «навчаючу», та «виховну» роль театрального мистецтва та досліджував можливості використання сценічного мистецтва у навчальному процесі. На його думку театральне мистецтво за своєю природою є близьким до дитячої творчої гри, яка має велике значення для виховання багатьох цінних якостей особистості дитини [2, с. 17].

В. Сухомлинський вважав, що чутливість сприйняття краси театрального мистецтва у дитячі роки, незрівнянно глибше ніж, у пізніші періоди розвитку особистості [2, с. 168].

Театральна-сценічна діяльність як певна педагогічна система, передбачає вирішення цілого кола виховних завдань. Перш за все, театральна-сценічна робота була і є могутнім фактором естетичного виховання дітей. А елементи театру, впроваджені в роботу шкільних навчальних закладів, та закладів культурно-дозвілдової роботи життя дітей молодшого шкільного віку ще більш цікавим та змістовним, збагачують його яскравими та емоційними враженнями.

Через художні образи дитина знайомиться із навколишнім середовищем, вчиться відчувати добро і зло. Кожен із видів мистецтва з урахуванням їх специфічних особливостей впливає на чуттєво-емоційну сферу дитини. Життєдіяльність дитини має комплексний характер. Вона складає історії, казки, фантазує і уявляє собі все те, про що вона розповідає дорослим та одноліткам. Дитина малює та водночас передає словами ті образи, що створює, драматизує і складає текст власної ролі. У основі цих видів діяльності лежить гра, яка є першою сходинкою до творчої діяльності.

Якщо звернути увагу на граючих дітей, то на ваших очах ці маленькі чарівники перетворюють шматок дерева, паперу тканини на літак, на корабель і навіть людину: все залежить від ситуації і вимог гри. А за допомогою іграшок діти розігруються цілі вистави. Іграшка є для дитини засобом спілкування з оточуючим світом, із людьми, тим засобом, що допомагає проявляти себе і своє власне відношення до цього світу.

Швидко перевтілення, віра у запропоновані обставини, повне включення у ті події, що відбуваються – все це є проявом тих якостей, на які багато разів вказували відомі психологи, коли аналізували особливості дитячої гри (І. Апрямов, Л. Виготський, А. Запорожець, Б. Теплов, Д. Ельконін та інші).

Проте слід зазначити, що мова йде саме про ті ігри, при яких немає глядачів. А сама наявність глядача є обов'язковою умовою театрального

мистецтва. У цьому і полягає головна відзнака дитячої гри від гри театральної.

На думку М. Бахтіна, дитяча гра починає наближатись до мистецтва у тих випадках, коли з'являється глядач, який починає спостерігати за грою дітей [2, с. 67]. І. Гончаров розглядає дитячу гру як первинну драматичну форму, де актор, глядач, автор п'єси, декоратор і працівник сцени поєднані у одній людині [3, с. 128].

У театральній грі здійснюється процес перевтілення дитини, виникає здатність до взаєморозуміння, співчуття і співучасті, розкриваються багато планові задачі дитини. Саме рольові ігри («ігри в театр»), визначені Л. Віготським, як дійовий засіб творчого розвитку та творчої самореалізації дитини. Одночасно ігрова діяльність відповідає комунікативним потребам дитини, потребам спілкуванню із однолітками. Це є сприятливою умовою щодо їх розвитку [4, с. 60].

Не приношуючи значення музики, літератури, хореографії, образотворчого мистецтва та інших видів мистецтв у вихованні, та їх впливу на творчий розвиток особистості дитини, слід відмітити значне місце театрального мистецтва у творчому розвитку особистості.

Проведене дослідження виявило, що театральне мистецтво за своєю образно-художньою суттю є близьким до казки, до особливостей цього жанру, де художній образ здатен жити сам по собі без попередніх пояснень. Казка, як народна, так і класична – це художня скарбниця, що зберігає історичний досвід, накопичений людством протягом віків.

Казка – це перша школа життя для дитини, це також і знайомство із силами добра й зла. Казка – це необов'язково містика, це – форма, метод, що дозволяє робити великі образні узагальнення.

С. Русова вважала, що коли дитина вислухає казку, і казка їй дуже сподобається, то вона без усякого натиску з боку дорослих буде використовувати її для своїх забавок і часто буде повторювати ті вирази, які їй сподобались [8, с. 116].

Т. Рубцова зазначає, що діти молодшого шкільного віку вже цікавляться психологією персонажу, вони намагаються проникнути у його внутрішній стан, у мотиви його поведінки. Найчастіше ними виділяються ті переживання, які співзвучні їх власним переживанням, і співпереживаючи персонажу, дитина дістає можливість глибше проникнути в його внутрішнє життя, зрозуміти його морально-психологічні якості [9, с. 129].

А. Сухомлинський не уявляв навчання у школі не тільки без слухання і читання казок, а і без створення казки [10, с. 36].

Слід зазначити, що дитяча літературна творчість поглиблює і поширює емоційну сферу дитини, дозволяє оволодіти мовою – цією цікавою та складною формою передачі людської думки, людського почуття. Ось чому дитячому сприйманню ближче є п'єси, які вони створюють самі. Тут виникають самі різні форми і ступені: від раніш підготовленого літературного тексту до легкої пам'яті кожної ролі, котру сама дитина у процесі гри повинна імпровізувати, розвернути у новий словесний текст.

Л. Віготський вважав, що п'єси створені самими дітьми не мають літературної вишуканості, вони нескладні але вони мають велику перевагу, яка полягає в тому, що ці п'єси виникли у процесі дитячої творчості [4, с. 60].

Привабливість театрального мистецтва для дітей молодшого шкільного віку зумовлена його синкретичністю, завдяки чому забезпечується всебічний творчий розвиток дітей. Робота над створенням дитячої вистави включає у себе літературу (драматургію), хореографію, музику, образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, які з'єднані на основі єдиної сценічної дії. Кожен з цих компонентів вистави в свою чергу, має свою особисту систему засобів щодо сценічної виразності і емоційного впливу [7, с. 360].

Будь-яка вистава, над якою працюють діти разом із своїм керівником, передбачає музичне оформлення. Це в свою чергу є підставою для розвитку наступних видів творчої діяльності: пошук лейтмотиву вистави, образу, підбір музичного матеріалу для музичного оформлення вистави, вивчення та виконання пісень, танців тощо.

В процесі спілкування з музикою дитина відчуває радість, дивується, робить свої власні відкриття. Її приваблює можливість висловити свої почуття, враження, фантастичні образи у таємничих і поки ще невідомих звуках та в їх сполученнях, в яких вона інтуїтивно впізнає їй одній зрозумілий зміст.

Образотворче мистецтво сприяє художньому відображенню дійсності у образах, які діти-глядачі сприймають. Цей вид мистецтва багатоманітність фарб оточуючого світу, форм та рухів, з його допомогою діти знайомляться з новими для них предметами та явищами життя.

Театрально-сценічна діяльність дозволяє кожній дитині у рамках проведення одного заняття спробувати свої сили у різних видах творчої роботи. Особлива цінність таких занять з дітьми молодшого шкільного віку полягає ще і в тому, що вони здатні значно підвищити рівень емоційної піднесеності та організованості, сформувані навички колективної роботи, відповідального відношення до своїх вчинків, а у процесі спілкування під час виконання творчих завдань та створення вистави створювати доброзичливу атмосферу у колективі. Особливо цікавим для дитини стає образне сценічне втілення казкового персонажу, яке будується за законами акторської майстерності [6, с. 52].

Театральна творчість, включаючи виконавську діяльність, розвиває уяву. Адже, щоб добре зіграти певну роль, треба поставити в себе в ті обставини і умови, в яких живе герой, оволодіти «секретом» перевтілення. Систематичні тренування уяви на репетиціях роблять дитину-актора не лише рухливим, гнучким, а й здатним уявити, домислити нафантазувати ті чи інші обставини, середовище, образ події.

Педагогічною цінністю творчої театральної сценічної діяльності дітей молодшого шкільного віку виступає як сама вистава (своєрідний вираз колективної творчості дітей), так і сам процес її створення, що являє собою комплекс різноманітних творчих художньо-естетичних дій, з урахуванням їх інтересів, здібностей і попереднього естетичного досвіду. Вистава, яку створюють самі діти, за допомогою вихователя або керівника, сприяє розвитку у них творчого мислення, естетичного сприйняття дійсності і впливає на формування естетичної культури [11, с. 124].

Формування естетичної культури дітей старшого дошкільного віку через включення їх у всі етапи створення вистави, розвиває у дитини вміння орієнтуватись не тільки у світі мистецтва, а і знати історію свого народу, традиції, звичаї, фольклор.

Проведене дослідження дозволило зробити **наступні висновки:**

- у роботі освітніх закладів та закладів культурно-дозвілєвої сфери виховний потенціал мистецтва театру використовується недостатньо, це в деякій мірі пояснюється тим, що відчуті справжню виховну силу мистецтва може лише педагог чи вихователь який розуміє та відчуває його специфіку та своєрідність; на жаль, сьогодні ще не вистачає кваліфікованих фахівців, які б у повній мірі забезпечували процес творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку засобами театральньо-сценічної діяльності;

- будь-яка театральна вистава, незалежно від її ідейно-художнього рівня, може сподобатись ди-

тині молодшого шкільного віку, якщо вона відповідає її розважальним та дозвілєвим потребам;

- спілкування із мистецтвом театру в більшості випадків має споживацький характер і перш за все вступає засобом задоволення потреб у відпочинку та розвагах;

- театральне мистецтво є привабливим для дітей молодшого шкільного віку, як з точки зору його сприйняття, так і творчої театральньо-сценічної діяльності;

- знання сутності й природи даного виду мистецтва, особливостей та педагогічних перспектив щодо процесу творчого розвитку особистості дітей молодшого шкільного віку, дозволяє визначити його місце у цілісній системі естетичного виховання, як засобу стимулювання щодо творчої діяльності дітей, формування їх естетичної культури та всебічного розвитку.

Дане дослідження у повній мірі не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми, що буде досліджено та розглянуто у подальших дослідженнях та висвітлено у подальших публікаціях.

Список літератури:

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. – 2000. – № 5. – С. 8–13.
2. Батхин Н.Н. Театр и его роль в воспитании. Сб. / В помощь семье и школе. М., 1911. – 240 с.
3. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства действительности. М., 1986. – 128 с.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М., 1991. – 92 с.
5. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л.М. Масол // Мистецтво і освіта. – 2001. – № 1. – С. 2–5.
6. Михайлова А.Я. Театр в эстетическом воспитании младших школьников. М., 1975. – 88 с.
7. Нахімовський А.М. Театральне дійство від А до Я. – М.: АРКТИ, 2002. – 405 с.
8. Русова С.Ф. Вибрані твори. Л., 1996. – 303 с.
9. Рубцова Т.В. Розуміння психології літературного персонажа дітьми молодшого шкільного віку. Зб. Наукові записки НДІ психології. Ч. 2. К., 1950. С. 123–130.
10. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Мн.: Нар. асвета, 1982. – 288 с.
11. Чурилова Ц.Р. Методика і організація театралізованої діяльності. М.: Владос, 2003. – 223 с.

Калинина Л.А., Кудakov Ю.О.

Отдельное подразделение «Николаевский филиал
Киевского национального университета культуры и искусств»

ТВОРЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СПОСОБОМ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В статье определена актуальность выбранной темы, сделан короткий обзор психолого-педагогической, методической литературы и исследуются проблемы использования театрально-сценической деятельности как действенного метода творческого развития детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: дети младшего школьного возраста, театрально-сценическая деятельность, творческое развитие, искусство театра.

Kalinina L.A., Kudakov Yu.O.

Separated Subdivision «Mykolaev Branch
of Kyiv National Universitet of Culture and Arts»

CREATIVE DEVELOPMENT OF CHILDREN OF THE YOUNG SCHOOL AGE OF THE WAY OF THEATRICAL ART

Summary

In the article the author actuality of select theme is definite, the short review of sychology-pedagogical literature and examine problem theatre-scenic activity children's pre-school age to teaching and schoolchildren.

Keywords: children's pre-school age, theatre-scenic activity, creative development, anecdotal pant game.